

BORBONE, G. – BRZECHCZYN, K. (EDS.):

Idealization XIV: Models in Science

Poznań Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities, Volume 108. Leiden; Boston: Brill Rodopi 2016, 318 pp.

Recenzovaná publikácia sa na pozadí názorov Leszeka Nowaka (1943 – 2009) venuje idealizácii a modelom vo vedeckej praxi. Začnime stručným predstavením kontextu. Zhruba v 60. rokoch 20. storočia sa v rámci poľského marxizmu sformovala tzv. poznanská (metodologická) škola, ktorá tvorivo nadviazala na postrehy K. Marxa, K. R. Poppera, K. Ajdukiewicza, logický pozitivizmus i na antinaturalistické koncepcie z oblasti filozofie humanitných vied (W. Dilthey, M. Weber). Za hlavných predstaviteľov poznanskej školy sa zvyknú považovať J. Kmita, J. Topolski a L. Nowak. Na okraj pripomeniem, že tak názory predstaviteľov poznanskej školy, ako aj nimi analyzované témy a problémy sa tešili a stále sa tešia pozornosti filozofov na Slovensku (napr. V. Černík, J. Viceník, I. Hanzel či J. Halas).

Nowak bol autorom tzv. idealizačnej teórie vedy,¹ ktorá figuruje vo väčšine kapitol recenzovanej publikácie. Podľa Nowaka je vedecká teória drastickou deformáciou skúmanej reality. Kľúčovým postupom pri tvorbe zákonov a teórií je hlavne idealizácia a viaceré pojmy, napr. hmotný bod, voľný trh alebo racionálny aktér, využívané v teóriách z rôznych vedných oblastí, sú vlastne idealizovanými konštruktmi alebo modelmi. Zjednodušene možno povedať, že Nowak podčiarkuje zaujímavú myšlienku: Vedecké teórie či pojmy neponúkajú odraz poznávanej reality, ale skôr deformovaný a zjednodušený model jej podstatných aspektov. Jeho idealizačná teória vedy tak otvára priestor na výskum rôznych aspektov vedeckej práce, ale rovnako sa tu ponúka príležitosť analyzovať, domyslieť, aplikovať alebo upraviť Nowakove postrehy. Väčšina príspevkov v recenzovanej knihe sa uberá jedným z týchto smerov.

Publikácia zostavená Nowakovým žiakom Krzysztofom Brzechczynom a talianskym filozofom Giacocom Borbonem vychádza ako 14. zväzok edície *Idealization*, ktorá patrí pod zastrešujúcu edíciu *Poznań Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*. Okrem úvodnej štúdie zostavovateľov je kniha rozdelená na tri časti. Prvá z nich, *Idealization: General Problems*, pozostáva zo štyroch príspevkov od autorov Xavier de Donato Rodríguez a José L. Falguera, Igor Hanzel, Lidia Godek a Mieszko Ciesielski. Druhá časť má názov *Idealization in the Social Sciences* a obsahuje päť štúdií od autorov Adolfo García de la Sierra, Łukasz Hardt, Adam Czerniak, Krzysztof Brzechczyn a Barbara Konat. Posledná časť *Idealization in the Humanities* pozostáva zo štyroch kapitol. V tejto recenzii sa zameriam na texty z tretej časti.

Najskôr však niekoľko všeobecnejších poznámok o samotnej knihe. Ako sme už spomenuli, publikácia analyzuje, rozvíja, ale tiež popularizuje Nowakove myšlienky, ním

---

¹ Záujemcom dávam do pozornosti práce (Halas 2015; 2016), v ktorých sa detailnejšie rozoberá jeho idealizačná teória vedy, a hlavne metódy abstrakcie a idealizácie.

rozoberané témy, a hlavne jeho idealizačnú teóriu vedy. Skutočnosť, že týmto problémom je venovaná celá edícia, dokazuje, že téma idealizácie, Nowakove názory či otázky riešene poznanskou školou sú v Poľsku (väčšina autorov sú Poliaci) stále predmetom filozofickej diskusie. Keďže prispievateľmi do knihy sú aj autori pôsobiaci na univerzitách v Taliansku, Španielsku, Mexiku, Litve a na Slovensku, je zrejmé, že žiakom či priaznivcom Nowaka sa darí udržať medzinárodný rozmer debaty o „odkaze“ Nowaka a poznanskej školy. Túto skutočnosť treba na jednej strane oceniť, pretože nebýva úplne bežné, že postrehy filozofov zo strednej Európy podnecujú bádanie doma, či dokonca vo vzdialenejšom zahraničí. Na druhej strane sa nemožno čudovať, že medzi prácami šíriacimi myšlienky obľúbenej osobnosti či školy sa nájdu i príspevky, ktoré pôsobia ako sterilné pokusy udržať diskusiu o téme predpísanej filozofickou školou.

V recenzovanej publikácii čitateľ nájde tak príklady inšpiratívnych, ako aj menej jasných príspevkov súvisiacich s témou idealizácie a modelovania vo vede. V rámci poslednej časti venovanej humanitným vedám sa mi zdá najproblematickejší text Krzysztofa Kiedrowského *The Method of Idealization and Concretization on the Ground of Negativistic Unitarian Metaphysics*. Venuje sa rekonštrukcii a kritike Nowakových metód používaných pri výstavbe jeho koncepcie tzv. negativistickej unitárnej metafyziky. Nowak bol presvedčený, že aj pri budovaní tohto metafyzického systému sa používajú metódy idealizácie a konkretizácie. Lenže Kiedrowski oponuje a tvrdí, že sa tu používa skôr metóda abstrakcie a disabstrakcie (s. 223), pričom navyše navrhuje iné chápanie idealizácie a konkretizácie. Pointa by síce mohla byť zaujímavá, avšak nedostatkom príspevku je skutočnosť, že namiesto toho, aby presvedčil čitateľa o zmysluplnosti celej diskusie, autor sa púšťa do nejasej a technickej debaty, ktorá občas pôsobí ako zbytočný zápas o správne používanie termínov.

Za veľmi vydarenú považujem stať Piotra Przybysza *The Choice of the Principles of Justice in the Political Philosophy of John Rawls: An Idealizational Interpretation*, ktorá ponúka svieži výklad Rawlsovej teórie spravodlivosti videnú optikou idealizačnej teórie vedy. Podľa Przybysza Rawls pri konštrukcii teórie spravodlivosti využíva viaceré idealizujúce predpoklady (s. 250). Týkajú sa napr. Rawlsovho pojmu osoby nachádzajúcej sa v tzv. pôvodnom stave, v rámci ktorého sa vyberajú princípy spravodlivosti. Na všeobecnejšej úrovni Przybysz dokonca konštatuje, že Rawlsa možno považovať za Galileiho politickej filozofie (s. 266). Nowak totiž upozorňuje, že v rôznych vedných disciplínach existujú teórie, ktoré znamenajú zlomový prechod od menej vyspelých empirických teórií k vyspelejším explanačným teóriám charakterizovaným hlavne idealizačným prístupom. Vo fyzike vraj za takýto prechod vďačíme Galileimu, v biológii Darwinovi, v ekonómii Marxovi a v lingvistike Chomskému. Podľa Przybysza je Rawls dôležitý i preto, že urobil čosi analogické v oblasti politickej filozofie. Hoci ide o odvážny záver, je sympatické, že autor príspevku ho podporuje presvedčivým rozborom a kreatívnou interpretáciou Rawlsovej teórie. Rozhodne tu nejde o násilné natiahnutie Rawlsa na škrepec idealizačného prístupu, ale o cenný pohľad z novej perspektívy.

Zenonas Norkus v texte *Inductive Modeling and Discursive Idealization in Scenario Planning* ponúka voľnejšie prepojenie úvah o idealizácii s predstavením tzv. scenárového

plánovania (scenario planning). V oblasti futurologie, strategického plánovania a pod. sa na predpovedanie využívajú scenáre, ktoré však nie sú ani bežnými vedeckými predikciami, ani výplodmi science fiction. Norkus sa snaží ukázať, že tento spôsob odhadovania budúcnosti možno vyložiť ako model, ktorý sa konštruuje za pomoci špecifickej idealizácie.

Piotr Szwochert sa v poslednej kapitole *Historical Narration in the Light of the Idealizational Theory of Science: A Recapitulation and Expansion* venuje vybraným pokusom aplikovať idealizačný prístup na výklad historickej narácie. Tie však postupne kritizuje a dopĺňa. Konkrétne sa zaoberá názormi I. Nowakovej a K. Brzechczyna, ktorí sa snažia ukázať, že v rámci historických narácií možno rozlíšiť dve vrstvy: javovú a hĺbkovú, pričom práve tá druhá pozostáva z primárnych faktorov, ktoré determinujú povrchovú stránku javov (s. 303). Idealizačný prístup k problematike historickej narácie sa ukazuje v tom, že je tu snaha identifikovať hĺbkovú vrstvu narácie, resp. jej esenciálnu štruktúru. Szwochert pritom polemizuje hlavne s názorom, že vedecká teória je jediným nástrojom, ktorý je pri tom nápomocný. Podľa neho je naopak nutné akceptovať vplyv axiológie, t. j. hodnôt prijímaných historikmi v kontexte ich spoločnosti (s. 312). Vo všeobecnosti vítam autorovu snahu poukázať na úlohu hodnôt pri tvorbe historickej narácie. Miestami sa však vo svojom príspevku púšťa do zbytočných technických rozborov, ktoré budú zaujímať len čitateľa zainteresovaného na dopracovaní detailov idealizačného prístupu, a zabúda na všeobecnejší obraz a formuláciu otázok, ktoré sa priam natískajú, napr.: Je esencionalistická predstava idealizačného prístupu zlučiteľná s autorovým dôrazom na axiológiu? Predpokladá autor, že realita je nasiaknutá hodnotami?

Ak odhliadnem od niektorých zbytočných nedostatkov (viacerým príspevkom by pomohla dôkladnejšia jazyková redakcia a oprava preklepov, uvažovať by sa dalo aj o jednom spoločnom predstavení názorov Nowaka, ktoré by sa už v kapitolách neopakovalo), publikáciu možno považovať za vydarený pokus udržať diskusiu o idealizácii v širšom povedomí. Hoci sa tu nájdú i technické rozborov prístupné iba zasväteným, väčšina príspevkov ponúka inšpiratívne podnety, ktoré oslovia hlavne záujemcov o filozofiu vedy.

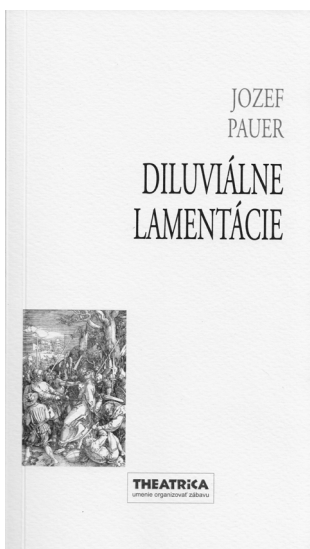
Literatúra

- HALAS, J. (2016): *Abstrakcia a idealizácia*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
HALAS, J. (2015): Abstrakcia a idealizácia vo filozofii vedy I. *Filozofia*, 70 (7), 546-559.

Eugen Zeleňák

Eugen Zeleňák
Katedra filozofie
Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
e-mail: eugen.zelenak@ku.sk

Jozef Pauer: Diluvialne lamentácie. Eseje medzi súmrakom a svitaním. Bratislava: Theatrica 2016, 169 s.

Monografia reflektuje zmeny v spoločnosti tak v domácom, ako aj v európskom a celosvetovom kontexte. Sústreďuje pozornosť na problémy globalizácie a jej negatívne dopady na európsku kultúru, na problém dehumanizácie života jednotlivca a spoločnosti, na hromadenie moci a na narastajúcu rezignáciu na možnosti nápravy, respektíve na rastúcu neschopnosť uvedených problémy vôbec dešifrovať.

Opisuje, ako globalizačné procesy otvorili cesty k rozvráteniu národných štátov a k sociálnej a politickej dominancii finančnej oligarchie. Symptomatickými pre tento proces sú tak privatizácia verejných sfér života spoločnosti, ako aj deštrukcia princípu participácie. Napokon sa ukazuje, že práve prebiehajúca fáza globalizácie slúži na obrovskú redistribúciu zdrojov a prostriedkov bohatstva a moci. Iným symptómom tohto procesu je neustále rozpútavanie nových, hybridných vojnových konfliktov s nástupom politiky „zmeny režimu“. Všíma si javy kolonizácie Európy, narastajúce nebezpečenstvo globálneho vojnového konfliktu, dopad oligarchického princípu na tento proces.

Súčasnú vojnu nie sú pokračovaním politiky, sú jej zlyhaním. Vojna sa stáva permanentnou (v rozmanitých hybridných variáciách), so zjavnými črtami vojny zločineckých gangov. Európske vlády sa stávajú orgánmi globalistických inštitúcií na ich ceste k celosvetovej dominancii. V tejto súvislosti sa ukazuje na karteziánsku koncepciu človeka ako pána a majiteľa sveta, ktorá je modelom oligarchického riadenia. Táto koncepcia však zabúda na osud človeka spočívajúci v jeho špecifickom vzťahu k svetu. Monografia skúma úlohu duše v kontexte participácie človeka na vojne a v tomto kontexte sa zaoberá nenávisťou ako podstatným faktorom ľudskej účasti vo vojne.

Helena Hrehová, Jaromír Feber, Peter Rusnák: Sociálno-etické motívy v súčasnej ruskej filozofii. Trnava: Filozofická fakulta TU 2016, 244 s.

Ruská filozofia si zaslúži, aby bola viac docenená, a to pre hĺbku svojich sociálno-etických a metafyzicko-ontologických konceptov, ktoré môžu byť inšpirujúce práve v našich časoch, keď prežívame krízu rodinných vzťahov, krízu filozofického myslenia a humánnosti. Súčasnú ruskú myšlienku poskytuje hlboké, a pritom realistické idey a môže sa stať objavnou cestou motivujúcou k premene zmýšľania v prospech jednoty, ktorá oponuje snahám po moci bez osobností, po hedonizme a požitkárstve či po prehnannej erotizácii života. Ruská skúsenosť môže byť cenným príspevkom ku globálnemu očisteniu v oblasti medziľudských vzťahov.